

Boek vd maand

Weten rechtzinnigen het ook niet meer?

GODS WOORD IN MENSNTAAL: ruimte voor relativering en bezinning

Joh. de Wolf

We hebben net het Paasfeest weer gevierd. Pasen is voor mij toch altijd wel het hoogtepunt van de christelijke feestdagen. Want is de opstanding van Christus niet het ultieme bewijs dat het leven het wint van de dood? Beter gezegd: dat onze Heiland het heeft gewonnen van de Satan? Op de vrijdag van Golgota begon de victorie en in de tuin van Jozef van Arimatea is het zondagmorgen gebleken. Wie zou niet blij worden als je dat mag geloven?

Tegelijk zijn er vandaag nogal wat christenen die moeilijk gaan doen als ze de geschiedenis van de opstanding in de evangeliën lezen. Is het nou precies zo gebeurd als beschreven staat? Of is het eigenlijk meer een menselijke voorstelling van een onuitsprekelijk gebeuren? In het boek dat ik in dit artikel bespreek, komen zulke vragen ook aan de orde. Een theoloog uit de Gereformeerde Bond vraagt zich bijvoorbeeld af, of de verschijningen van de Here Jezus ook fotografeerbaar waren (p. 128). Een evangelische publicist reageert dan als volgt: 'De camera zou ter plekke verbrand zijn.' Eerlijk gezegd vind ik dat geen bewijs van eerbiedig lezen wat er staat. Het zou iets anders zijn als het ging over Christus' verschijning in hemelse lichtglans aan Saulus onderweg naar Damaskus. Een foto daarvan zou minstens overbelicht zijn geweest. Maar als de Opgestane met de twee Emmaüsgangers meeloopt, is aan Hem uiterlijk niets hemels te zien. Daar had bij wijze van spreken heel goed een foto van gemaakt kunnen zijn. Als dat betwijfeld wordt op grond van Jezus' hoogheid en eeuwigheid, dan gaat er bij mij toch een belletje rinkelen. Je kunt met een beroep op Gods werkelijkheid van Pasen blijkbaar tegelijk de concreetheid en historische zichtbaarheid van de opstanding en de Opgestane wegpoetsen.

Met dit voorbeeld wil ik het onderwerp van dit boek schetsen. Het gaat om de waarheid van Gods openbaring zoals die in ons aardse bestaan werkelijkheid is geworden. De grote vraag daarbij is deze: als *Gods Woord in mensentaal* tot ons gekomen is, in hoeverre kan die taal van ons dan Gods bedoeling en werkelijkheid onder woorden brengen? En is onze taal ook niet zo cultureel bepaald, dat de Bijbel hier en daar tijdgebonden moet zijn? Over zulke vragen handelt deze bundel waar ik nu verder op in wil gaan.

Ontstaansgeschiedenis

Dit boek is op een bijzondere manier samengesteld en heeft ook een heel eigen afkomst. Het bestaat uit 41 kleine hoofdstukken, die eerst als artikelen in het NEDERLANDS DAGBLAD verschenen zijn in de jaren 2002 en 2003. Die artikelen handelden over recente verschuivingen in de visie op het schriftgezag, en wel met name onder bijbelgetrouwe christenen. Het was de redactie namelijk opgevallen, dat binnen orthodox-christelijk Nederland vragen over het schriftgezag langzamerhand anders benaderd werden dan zo'n twintig jaar geleden. Dat betekende niet dat orthodoxe theologen nu schriftkritisch waren geworden, maar wel dat er meer ruimte was gekomen om vroegere standpunten te relativieren en wat minder absoluut en massief over het gezag van Gods Woord te spreken. De redactie wilde die ontwikkeling toen graag eens in kaart brengen. Meer dan dertig theologen uit de behoudende hoek werden geïnterviewd en het grootste deel van de artikelen bestaat uit de verwerking van die interviews. In het boek is dat het centrale middendeel geworden.

Maar het boek bevat nog meer. Ik wil nu eerst even aangeven hoe het precies is gecomponeerd. De 41 hoofdstukjes zijn onderverdeeld in acht grotere rubrieken. Allereerst is er een onderdeel over de geschiedenis van de bijbeluitleg in vroeger eeuwen. Die rubriek heet: *Het gezag van de Bijbel in de kerkgeschiedenis*, en bevat acht hoofdstukken. Dan komen er drie onderdelen die aan het grote middendeel voorafgaan. Daarin schrijven redacteurs van het ND over gevoeligheden rondom deze discussie, zetten ze de verschuivingen op een rij en geven ze een abc van veelgebruikte termen die bij dit onderwerp gebruikt worden. In deze onderdelen komen de geïnterviewden af en toe ook al aan het woord. In onderdeel 5 en 6 is dat nog veel meer het geval. Dat is de kern van het boek. Twee actuele thema's rond het schriftgezag staan hier centraal: de historiciteit van de Bijbel én de ethische vragen rond de vrouw in de kerk en de homoseksualiteit. In onderdeel 7 wordt het voorafgaande geëvalueerd en afgesloten door verschillende redacteurs. Onderdeel 8 is een verrassende toegift. Boven deze laatste rubriek staat als titel: *Zeggingskracht (Gelouterde leeservaringen)*. In de hoofdstukjes 29 t/m 41 geven bijbelwetenschappers telkens hun leeservaringen weer, als het gaat om een bepaald bijbelboek. Meestal gaat het om een bijbelboek waarvan de betreffende theoloog een speciale studie heeft gemaakt. Zo geeft de eerste in de reeks, mevrouw Hetty Lalleman-de Winkel, bijvoorbeeld haar indrukken weer van het boek Jeremia, waarop ze een aantal jaren geleden is gepromoveerd. Dit zijn dus allemaal korte bijdragen van 'specialisten', waaraan geen redacteur meer te pas komt. Alles wat aan hoofdstuk 29 voorafgaat, is geschreven en geredigeerd door redacteurs van het ND. Het is wellicht goed om ze even te noemen. Het gaat om Koert van Bekkum, Peter Bergwerff, Wim Houtman en Reina Wiskerke. Het is dan ook voluit een publicatie van het NEDERLANDS DAGBLAD.

Plus en min

Ik wil nu eerst iets in het algemeen zeggen over positieve en negatieve kanten van deze uitgave. Het is een goed initiatief geweest van het ND om de verschuivingen die men vermoedde, eens meer in kaart te brengen. Ook ontwikkelingen die wel eens te denken geven, moet je eerlijk onder ogen durven zien. Niemand is ermee gediend dat veranderingen in visie op het schriftgezag in orthodoxe kring buiten de publiciteit worden gehouden. Want oude en nieuwe vragen komen op ons allen af, ook als we bijbelgetrouw willen blijven. En samen moeten we ons ermee confronteren en naar oplossingen zoeken.

Intussen blijft het ook een gevoelig onderwerp. Dat is begrijpelijk, want het gaat tenslotte om Gods Woord zelf en om de vraag hoe we zijn openbaring moeten opvatten en uitleggen. Daar is uiteindelijk ons heil mee gemoeid. Maar daarom is het best moedig van het ND dat het deze zaak aangepakt heeft en de moeite genomen heeft om zoveel mensen daarvoor te interviewen. We mogen blij zijn dat deze krant voor ons allen deze balans opgemaakt heeft en van alles op een rijtje gezet heeft.

Tegelijk vind ik de manier waarop dit gebeurd is, ook een groot nadeel hebben. Het is geen plezier om alles zo achter elkaar te lezen. Het is vermoeiend en het maakt ook een beetje moedeloos. Want allerlei meningen binnen de 'gereformeerd/evangelische' bandbreedte komen ongekuist voor het voetlicht. Ik zou haast zeggen: links en rechts, rijp en groen. Op die manier wekt het boek toch onbedoeld de indruk: elke mening mag, iedere overtuiging die hier aan het woord komt, is legitiem in de kerk. In tussenhoofdstukjes en nabeschouwingen doen de redacteurs wel hun best om de ruimte te beperken, maar een serieuze lezer kan volgens mij toch aardig in de war raken door de wirwar van meningen die over hem uitgestort wordt. Je moet je van tevoren dus wel goed de formule van dit boek bewust zijn. Het gaat kort gezegd om een staalkaart van overtuigingen uit bijbelgetrouwe kring, die hier en daar van redactioneel commentaar worden voorzien. Maar je wrijft soms je ogen uit, als je merkt hoe

verschillend eenzelfde bijbelgetrouwe opstelling in de praktijk van de schriftvisie kan uitwerken.

Hoe nu de verschuivingen ook te taxeren zijn, in elk geval lijkt er een soort koudwatervrees te zijn ontstaan voor vierkante, hoekige uitspraken over dit onderwerp. Er groeit ook een soort theologische mode om het niet meer zo zeker te weten. Dat gevoel wordt door de opzet van deze bundel alleen maar versterkt. In die zin word je er in het algemeen niet zo vrolijk van.

Uitroeptekens

Ik wil nu wat inhoudelijker op bepaalde zaken ingaan. Eerst kijk ik naar hoofdstukken of passages waar ik een uitroepteken bij zette. Om te beginnen noem ik dan onderdeel 8, de leeservaringen van een aantal deskundigen bij bepaalde bijbelboeken. Het was wel een verademing om na al die discussiehoofdstukjes nog een hele rubriek lang met de Bijbel zelf bezig te kunnen zijn. Want daar gaat het toch uiteindelijk om: niet om allerlei meningen en meninkjes, maar om de boodschap van de bijbelboeken zelf. Telkens wordt een hoofdlijn van een bijbelboek naar voren gehaald en geeft de betreffende theoloog een persoonlijke impressie van de boodschap van dat boek. Dat zijn meestal leerzame en bemoedigende stukjes geworden; destijds stond er elke zaterdag één van in het ND. Om een paar mooie voorbeelden te noemen: dr. P.H.R. van Houwelingen over 1 Tessalonicenzen, dr. H.R. van de Kamp over Openbaring, drs. H. de Jong over Johannes en dr. G. Kwakkel over Habakuk. Kort maar raak wordt in zulke stukjes een bijbelboek gekarakteriseerd.

Vervolgens wil ik het een en ander noemen uit de andere onderdelen. Ik ben blij met hoofdstuk 10, met de titel: *Het is de Geest die overtuigt*, en de ondertitel: 'Waarom bezinning nodig is'. Persoonlijk denk ik ook dat verdere bezinning op het schriftgezag nuttig is, vooral als we letten op de veelsoortige manier waarop de inspiratie bij verschillende boeken en genres gestalte krijgt. Heel de Bijbel kan Gods Woord heten, maar de manier waarop een tekst of perikoop of boek Gods woord is, is heel gevarieerd. Ik denk bijvoorbeeld aan de profetische literatuur die in deze bundel nauwelijks aan de orde komt, maar in dit opzicht wel een apart probleemveld vormt. Overigens wil ik als bijbellezer of bijbelwetenschapper niet vooral een probleemsjouwer zijn. Het is ook het mooie van hoofdstuk 10, dat daar de vinger bij gelegd wordt. Er is vast nog veel bezinning nodig, maar zo staat er dan: 'De indruk is snel gevestigd dat het Schriftgezag vooral een *probleem* is. Voor je het weet, breek je het geloof van christenen af in plaats van dat je het opbouwt. Het onderwerp kan mensen van de Bijbel vervreemden. Alsof erkenning van het Schriftgezag steunt op spitsvondige antwoorden op moeilijke vragen. Het is de Geest die overtuigt....' Een baptistenpredikant voegt eraan toe, dat de Bijbel niet eerst bedoeld is om te analyseren, maar om je aan te laven. Als je dat doet, komt het ontzag voor de Bijbel vanzelf. Ik ben blij dat deze passages ook in dit boek staan. Het is tegelijk een antwoord op het nadeel van dit boek, dat ik hierboven al een keer noemde.

Belangrijk is ook wat in hoofdstuk 13 (moderne hermeneutiek) gezegd wordt over de 'gekleurde bril' waarmee we de Bijbel lezen. Het is niet zo dat alleen bepaalde groepen de Bijbel met zo'n bril benaderen, terwijl alle andere lezers objectief en onbevangen de Bijbel ter hand nemen. De realiteit is dat *iedereen* een gekleurde bril op heeft bij het lezen van Gods Woord. Want geen mens is van tevoren een blanco blad papier, we zijn allemaal door karakter en cultuur gestempeld en nemen altijd weer ons eigen denkraam mee. De Duitsers spreken in dat verband van *Vorverständnis*, zeg maar: de geestelijke bagage die je meebrengt. Dat is geen ramp, als je het maar wilt erkennen en je er bewust van bent. In de praktijk betekent dat bijvoorbeeld dat wij er door onze cultuur veel meer op gespist zijn wat de Bijbel over vrouwen zegt dan een aantal eeuwen geleden. Ook dat is niet erg, maar dan moeten we de kernboodschap natuurlijk niet vastprikken op wat de Bijbel over de verhouding tussen mannen en vrouwen zegt, zoals feministische theologen dat doen. Vrouwen moeten door

Christus niet verlost worden van de heerschappij van mannen, maar van de tirannie van de zonde. Dat blijft altijd de kern van het Evangelie voor alle rangen en standen, voor beide seksen, voor jong en oud.

Vermeldenswaard vind ik ook de terugblik van Koert van Bekkum in hoofdstuk 26 op de ethische vragen over homoseksualiteit. De titel is: *Iedereen moet het mes in eigen vlees zetten*. De inhoud leunt aan tegen wat de ethicus van Kampen, drs. A.L.Th. de Bruijne, hier al eens over gezegd en geschreven heeft. Van Bekkum schrijft over de ware solidariteit van christenmensen met homo's in de kerk. Hij zegt terecht dat God homoseksuele relaties afwijst. Daarin is hij duidelijker dan veel geïnterviewden.

Maar hij zegt dan vervolgens, ook terecht volgens mij: het is nogal makkelijk om tegen homo's te zeggen dat ze zich moeten onthouden en hun kruis moeten dragen, terwijl je zelf elk lijden om Christus' wil maar zo ver mogelijk wegduwt. Moet niet elk kerklid zijn kruis op zich nemen om Christus echt te kunnen volgen? Om een zin van Van Bekkum even letterlijk te citeren: 'Er kan pas echt sprake zijn van herkenning en onderlinge steun, als duidelijk wordt dat elke christen zo zijn of haar moeiten heeft, dat iedereen vroeg of laat het mes diep in het eigen vlees moet zetten.' Dat is een eerlijke conclusie waar ik helemaal achter wil gaan staan.

Meestal kan ik me trouwens in het commentaar van de redactie wel vinden. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor wat Peter Bergwerff in de afronding van hoofdstuk 28 schrijft onder de titel: *Toch wél Schriftkritiek*, met als ondertitel: 'De héle Schrift.' Het had hem namelijk bevreemd dat deze artikelen, toen ze in het ND verschenen, betrekkelijk weinig Ingezondens hadden opgeleverd. Hij vreest dat dit in feite toch een veeg teken is. Want het raakt tegenwoordig in om de Bijbel selectief te lezen en je eigen minibijbel erop na te houden. Dan heb je weinig boodschap aan al die discussies over het schriftgezag, als jij maar rustig met je eigen selectie tevreden mag zijn. Maar, zegt Bergwerff, dan krijg je een nieuwe vorm van schriftkritiek: dan wil je niet de hele Bijbel maar je eigen Bijbel. Ik ben bang dat de hoofdredacteur daar nog wel eens groot gelijk in kan hebben.

Reserve

Het is wat moeilijk om dit boek goed te bespreken, als er via interviews in totaal meer dan dertig theologen aan het woord komen. Je kunt niet op iedere mening ingaan en ik wil ook niet persoonlijk op geïnterviewden reageren, want er zijn telkens maar flarden van de gesprekken opgenomen, en wie weet wat ze nog meer gezegd hebben en in welk kader dat stond. Ik waardeer de eerlijkheid van al deze gesprekspartners, maar soms schrok ik toch wel van hun uitspraken. Wat nogal eens opviel, was een bepaalde reserve ten opzichte van de historiciteit van bijbelse gebeurtenissen (zoals wonderen) en ook een zekere vrijblijvendheid in de meningsvorming. Zo in de trant van: het kan zo gegaan zijn, maar misschien heeft een ander ook wel gelijk, bijvoorbeeld als het om Jona en de vis gaat. Ik ben dan geneigd te zeggen: waarom doet u zo gereserveerd? Waarom buigt u niet gewoon uw hals onder het zachte juk van deze troostvolle geschiedenis?

Ik denk ook aan methoden en manieren waarop men soms met Genesis 1-3 probeert klaar te komen. Wat betreft Genesis 1: je stuit op vragen (bijvoorbeeld over het licht) als je Gods scheppingswerk in zes dagen letterlijk-chronologisch opvat. Maar als God niet alles 'in een punt des tijds' heeft geschapen, maar in een zekere volgorde, dan blijven er voor ons besef altijd problemen over. Want in de wereld zoals wij die nu kennen, heeft alles met alles te maken en kunnen we ons niet voorstellen dat het één er al wel was en het andere nog niet. Maar zou God dat probleem niet hebben kunnen oplossen? En waarom zou dat niet in de volgorde van Genesis 1 hebben gekund? En wat Genesis 3 betreft: was de zondeval (bij wijze van spreken) niet te filmen geweest door de EO, zoals op p. 89 gesuggereerd wordt? Wat

krijgen we in Genesis 3 dan voor werkelijkheid? Is dat dan niet dezelfde werkelijkheid als Genesis 4 bijvoorbeeld? Het gaat toch om de waarneembare werkelijkheid die wij vandaag ook nog elke dag beleven? De Bijbel geeft hier immers geen enkele indicatie dat het anders is.

Conclusie

Er staan veel leerzame opmerkingen in dit boek, maar wat van de interviews doorgegeven wordt, daar word ik vaak niet zoveel wijzer en blijer van. De eindindruk is deze, dat er in het gebouw van de Bijbel allerlei schroeven wat worden losgedraaid. Je zou dan kunnen zeggen: de kramp is eraf, maar je kunt ook zeggen: als dat zo doorgaat, kan de zaak nog een keer instorten. Het lijkt erop dat allerlei theologen in de gereformeerde gezindte geen forse taal meer durven spreken als het over dit onderwerp gaat.

Vaak laat men de waarheid graag in het midden. Ik zie het zo met Jona en de vis, maar als jij het anders ziet, dan is dat ook prima. Maar dan stá je toch niet meer voor je zaak.

Persoonlijk geloof ik, zoals het er staat, dat Jona door een grote vis werd opgeslokt en daar drie dagen en nachten verbleef. En als iemand daar anders over denkt, dan vind ik dat een kwalijke zaak, en dan zal hij of zij dat tegenover de uitdrukkelijke bijbeltekst moeten verantwoorden. Laten we alstublieft niet zo halfzacht of halfslachtig met elkaar omgaan als het over deze dingen gaat. Als je zelf overtuigd 'ja' zegt, moet je het 'nee' van een ander niet meer kunnen waarden. Ik wil dit onderstrepen door iets wat in hoofdstuk 33 over 2 en 3 Johannes wordt gezegd onder de titel: *De waarheid is zo duidelijk als wat*. Op p. 152 lezen we over die bijbelse waarheid het volgende: 'Het culturele klimaat maakt het natuurlijk erg moeilijk om te zeggen dat je de waarheid kent en in de waarheid wandelt, maar toch is dat wel de kern van de zaak. Zeggen dat wat jij gelooft de waarheid is, is geen blijk van ouderwetse hoogmoed, maar een normale, bijbelse zaak.' Dat is het geluid van een *evangelisch* theoloog!

Ik denk voor dit onderwerp tot slot nog aan een stelling uit het proefschrift van dr. G. Kwakkel, die in dit boek ook ergens aangehaald wordt. Ik doel op stelling IX, die als volgt luidt: 'De aanvaarding van het formele gezag van de bijbel is de consequentie van de aanvaarding van zijn heilsboodschap.' Dat is een mooie stelling om mee te eindigen. Want wat wil daarmee gezegd zijn? Dit, dat niemand buiten het geloof om voor de Schriften zal buigen. Pas als je buigt voor Christus, zul je ook willen buigen voor de Bijbel waarin Hij gezaghebbend spreekt. Om met Koert van Bekkum op p. 71 te spreken: 'Want als je Christus wilt omarmen, waarom zou je dan reserves hebben bij de vorm waarin Hij tot je spreekt?' Daarmee kom ik weer terug bij wat ik hierboven al eerder gezegd heb. Systematische bezinning op het schriftgezag is een goede zaak, maar laten we ons dan niet blindstaren op vragen en vraagjes die het bijbelverhaal her en der kan oproepen. We moeten niet met een probleem, maar met de Bijbel zelf bezig zijn. Dus: niet het schriftgezag op zich bestuderen, maar de *Schriften* bestuderen. En dan denk ik wat het besproken boek betreft vooral aan dat laatste onderdeel, de gelouterde leeservaringen die de zeggingskracht van de Bijbel hebben opgevangen.

Het liefst zou ik na deze bespreking ieder het volgende willen adviseren: laat die eerste zeven onderdelen verder maar zitten, concentreer je voortaan op die aanzetten in rubriek 8. Want als je echt met de Bijbel aan de gang gaat, geconcentreerd en grondig, gelovig naar de stem van Christus luisterend, dan komen al die problemen rond het bijbelgezag in het juiste licht te staan, ja wat meer is: dan zullen heel wat van die problemen wegvallen of vanzelf opgelost worden.

N.a.v. Koert van Bekkum, Wim Houtman, Reina Wiskerke e.a., GODS WOORD IN MENSENTAAL. DENKEN OVER HET GEZAG VAN DE BIJBEL, Nederlands Dagblad, Barneveld 2003. ISBN 90 72801 08 3. 177 pag. Prijs €10,-.